

Försök till rån?

NJA 1995 s. 405

1995:65

Allmän åklagare väckte vid *Göteborgs TR* åtal mot bl a Marcus J, född 1974, Mikael H, född 1969, och Martin A, född 1973, för en rad brott.

Åtalspunkt 10 avsåg försök till grovt rån och tillgrepp av fortskaffningsmedel. Enligt gärningsbeskrivningen hade Marcus J och Mikael H gemensamt vid ett tillfälle under tiden d 1-3 aug 1994 rekognoscerat i Getinge inför planerade väpnade rån mot bankinrättningar på orten och för att utse lämplig plats för byte av flyktbilar, varefter de tillsammans med Martin A och ytterligare en person d 4 aug 1994 hade tillgripit en personbil (röd Mazda 626) i Halmstad.

I gärningsbeskrivningen anförde åklagaren vidare: Enligt uppgjorda planer har Marcus J, Mikael H och Martin A, efter biltillgreppet, samlats i ett skogsområde nära Getinge och där förberett det planerade

406

rånnet mot Sparbanken i Getinge. Marcus J och Mikael H har klätt på sig overaller och stoppat på sig "rånarluvor" och handskar. De har härefter i den stulna Mazdan begivit sig till Getinge för att råna Sparbanken. I bilen har de medfört en automatkarbin (AK4), som skulle användas vid brottet. Det påbörjade rånförsöket har inte kommit att fullbordas, på grund av yttre omständigheter som att alltför många människor uppehållit sig i bankens närhet. Marcus J och Mikael H har därför återvänt till platsen i skogsområdet. - Efter att ha uppehållit sig en kortare tid i skogsområdet, har Marcus J och Mikael H - alltjämt iklädda overaller och medförande övrig rånutrustning och vapen - påbörjat ett nytt försök att råna Sparbanken i Getinge genom att ånyo bege sig till Getinge i Mazdan. Det här försöket har också avbrutits på grund av yttre omständigheter som att en polisbil iakttagits av Marcus J och Mikael H i bankens närhet. Försöksbrottet har därför inte fullbordats. Marcus J och Mikael H har på nytt återvänt till skogsområdet. - Martin A har under dessa båda försök uppehållit sig som vakt på platsen i skogsområdet vid Marcus J:s BMW-bil, som skulle användas för den fortsatta flykten efter rånnet. Enligt planerna skulle Marcus J och Mikael H återvända till platsen efter rånnet i Mazdan, som sedan skulle lämnas på denna plats. Alla tre skulle lämna platsen i BMW-bilen på det sättet, att Marcus J och Martin A skulle gömma sig i bagagerummet, medan Mikael H skulle köra bilen. - Efter de två tidigare försökstillfällena har Marcus J och Martin A något senare samma dag påbörjat ytterligare ett försök att råna Sparbanken i Getinge. Martin A har tagit över den rånutrustning, som Mikael H tidigare medfört, och tillsammans med Marcus J medförande vapen i den stulna Mazdan begivit sig till Getinge för att utföra brottet. Inte heller denna gång har brottet kommit att fullbordas på grund av alltför mycket rörelse i närheten av banken. - Mikael H har under tiden som Marcus J och Martin A befunnit sig i Getinge för att utföra rånnet uppehållit sig på platsen i skogsområdet som vakt vid Marcus J:s BMW-bil för att invänta Marcus J:s och Martin A:s återkomst efter rånnet. Mikael H har

således övertagit den roll, som Martin A haft vid tidigare försök. - Med hänsyn till att en automatkarbin skulle komma att användas och att gärningsmännen på ett hänsynslöst sätt skulle komma att utnyttja bankpersonalens skyddslösa och utsatta ställning bedöms rångärningarna som grova.

Åtalspunkt 11 avsåg försök till grovt rån. I gärningsbeskrivningen anfördes bl a: Marcus J och Martin A har d 5 aug 1994 tillsammans och i samråd efter de planer, som tidigare gjorts upp och som man försökt genomföra dagen före, med två flickor sökt råna Sparbanken i Getinge. Tillvägagångssättet har varit detsamma som vid de tre försöken föregående dag nämligen att Marcus J och Martin A iklädda overallerna och medförande övrig rånutrustning och vapen (AK4) i den stulna Mazdan kört in till banken i Getinge för att utföra brottet. Under tiden har flickorna uppehållit sig på platsen i skogsområdet med en bil, som de disponerat. Efter att ha suttit i bilen på parkeringsplatsen intill

407

Sparbanken en tid utan att lämpligt läge infunnit sig har Marcus J:s och Martin A:s påbörjade rånförsök inte fullbordats. De har återvänt till skogsområdet. - Marcus J och Martin A har härefter påbörjat ytterligare ett försök att råna Posten eller Götabanken i Getinge genom att bege sig dit i Mazdan iklädda overallerna och medförande övrig rånutrustning och vapen. Efter att ha bestämt sig för Götabanken har de uppehållit sig i bilen strax intill banklokalen för att invänta lämpligt brottstillfälle. Under tiden har de diskuterat hur de skulle uppträda inne i banklokalen och vem av dem som skulle handha vapnet. Försöksbrottet har inte heller den här gången kommit att fullbordas på grund av att en SJ-buss parkerat helt nära den stulna Mazdan. Marcus J och Martin A har därför lämnat platsen i bilen men återvänt efter en kortare stund för att fullfölja brottsplanerna. De har dock även den här gången blivit störda av yttre omständigheter och återvänt till skogsområdet. - Med hänsyn till att en automatkarbin skulle komma att användas och att gärningsmännen på ett hänsynslöst sätt skulle komma att utnyttja bank- och/eller postpersonalens skyddslösa och utsatta ställning bedöms gärningarna som grova.

Åtalspunkt 12 avsåg försök till grovt rån och tillgrepp av fortskaffningsmedel. Enligt gärningsbeskrivningen hade Marcus J och Mikael H d 8 aug 1994, i enlighet med tidigare uppgjorda rånplaner, träffats i Halmstad för att fullfölja dessa planer, och Marcus J hade tillsammans med en annan person där tillgripit en personbil (röd Volvo 850).

I gärningsbeskrivningen anförde åklagaren vidare: Efter att ha färdats till en tidigare använd plats i ett skogsområde nära Getinge, har Marcus J och Mikael H iklädda overaller och medförande övrig rånutrustning (bl a luvor) och vapen (AK4) påbörjat rånförsök mot Sparbanken i Slöinge genom att i den stulna Volvon bege sig till samhället och parkera framför banken för att invänta lämpligt råntillfälle. På grund av alltför mycket rörelse på platsen har brottet inte kommit att fullbordas. Marcus J och Mikael H har återvänt till platsen i skogsområdet. - Efter att ha uppehållit sig en kortare stund i skogsområdet har Marcus J och Mikael H påbörjat ett nytt försök att råna Sparbanken i Slöinge genom att i den stulna bilen, medförande all rånutrustning inkl vapen, bege sig till samhället och parkera framför banken för att invänta lämpligt råntillfälle. Inte heller denna gång har brottet kommit att fullbordas på grund av alltför mycket rörelse på platsen. De har därför kört från platsen framför banken och kört runt i samhället för att efter en kortare stund återvända till platsen framför banken för att fullfölja sina planer på att råna banken. Även denna gång har de avbrutit sin väntan på grund av störande yttre omständigheter och på nytt kört omkring i samhället. Efter en stund har de återvänt till parkeringen framför Sparbanken för att ånyo fullfölja det planerade väpnade rånet. Marcus J har i vart fall i det här skedet varit iklädd "rånarluva" och suttit på golvet i bilen, vilket han gjort även vid de tidigare tillfällena, då de befunnit sig framför banken. Inte vid något av dessa tillfällen har brottet kommit att fullbordas på grund av störande yttre omständigheter.

408

De har återvänt till skogsområdet. Den stulna Volvon har placerats på en plats nära Getinge för att kunna användas på nytt. - Med hänsyn till att en automatkarbin skulle komma att användas och att gärningsmännen på ett hänsynslöst sätt skulle komma att utnyttja bankpersonalens skyddslösa och utsatta ställning bedöms rångärningarna som grova.

TR:n (ordf rådmannen *Wikmark*) meddelade dom d 30 dec 1994.

I *domskälen* anförde TR:n under rubriken *Vissa gemensamma rättsfrågor* bl a: Detta mål avser bl a ansvar för flertal gärningar betecknade som grovt rån, förberedelse eller försök därtill. Enligt åtalet och enligt vad som framkommit vid huvudförhandlingen har det tillvägagångssätt som använts eller planerats i de flesta fall varit likartat.

Det typiska tillvägagångssättet för fullbordat eller planerat brott har varit följande. Tillsammans med olika medbrotslingar har Marcus J planerat och rekognoscerat för väpnade rån mot penninginrättningar. Marcus J har anskaffat skjutvapen, overaller, handskar och rånarluvor. Kort före det tilltänkta rånet har han låtit kamrater stjäla en bil att användas vid rånet. Den stulna bilen har därefter placerats nära det ställe där rånet skulle äga rum. När rånet sedan skulle utföras har Marcus J och medbrotslingar i en "grön" bil begett sig till platsen där den stulna bilen var uppställd. Denna plats har därefter använts som utgångsläge för den vidare verksamheten. Medan en person stannat kvar vid utgångsläget med den "gröna" bilen har Marcus J och övriga medbrotslingar i den stulna bilen åkt till utsedd bank eller post för att utföra rånet. Därvid har de medfört rånarutrustningen mer eller mindre påtagen. Vid flera tillfällen har rånförsöket avbrutits. Vid andra har rånet fullbordats. Efter rånet eller rånförsöket har Marcus J med medbrotslingar återvänt till utgångsläget där de hastigt lämnat den stulna bilen och åkt vidare i den "gröna". Eventuellt rånbyte har sedan delats.

I målet har på vissa åtalpunkter invänts att den s k försökspunkten inte har uppnåtts. TR:n gör i den delen följande allmänna bedömning.

I de aktuella fallen hade Marcus J planerat rånet och med kamrater och rånarutrustning begett sig till utgångsläget. Därefter har han med någon medgärningsman i den stulna bilen begett sig därifrån mot den utsedda penninginrättningen. Det bestämda syftet var att begå rån och själva rånet skulle utföras i omedelbart samband med bilfärden. Endast mellankommande omständigheter skulle hindra att brottet fullbordades. För den som väntade vid utgångsläget återstod inga åtgärder att utföra för att rånet skulle komma till stånd. Denne kunde inte heller påverka händelsernas vidare utveckling.

Försökspunkten är den punkt vid vilken planeringen slutar och brottets utförande påbörjas. Försökspunkten skall läggas där det förefaller naturligt. Marcus J hade i de aktuella fallen utsett bank, skaffat vapen, bil och övrig rånarutrustning. Dessutom hade han samlat medgärningsmännen vid utgångsläget nära den tilltänkta brottsplatsen. TR:n anser att förberedelserna avslutades vid utgångsläget och att

409

försök att begå rån påbörjades i och med att Marcus J och kamrater, utrustade för rån, i den stulna bilen lämnade utgångsläget för färd mot utsedd bank.

TR:n behandlade under denna rubrik också frågan om planerade eller utförda rån skulle rubriceras som grova. Enligt TR:n skulle det anses vara fråga om grovt brott i fall då skarpladdat vapen kommit eller skulle ha kommit till användning, medan övriga fall skulle bedömas som rån av "normalgraden".

Beträffande *åtalpunkt 10* anförde TR:n i domskälen inledningsvis: Marcus J har erkänt förberedelse till rån, som inte är grovt.

Mikael H har vitsordat att han försökt begå rån, ej grovt, enligt åklagarens gärningsbeskrivning men bestritt ansvar, varvid han gjort gällande att han genom att införa Marcus J överdriva faran av de tillkommande yttre omständigheterna, frivilligt tillbakaträtt från försöket.

Martin A har erkänt förberedelse till rån, ej grovt, men bestritt ansvar, varvid han gjort gällande att han utsatts för stark press och inte hade någon chans att dra sig ur rånförsöket.

Efter att ha redovisat vissa av de tilltalade lämnade uppgifter fortsatte TR:n: Genom att med rånarutrustning påbörja färden mot den utvalda banken har gärningen övergått från förberedelse till försök. Den gärning som Marcus J erkänt och som TR:n finner styrkt skall därför bedömas som försök till rånbrott. Det är inte visat att vapnet skulle vara laddat vid rånet.

De rånförsök som Mikael H deltagit i har avbrutits på grund av att det varit mycket folk i närheten av banken respektive att en polisbil blivit uppmärksam på platsen. Att varna Marcus J för dessa konkreta omständigheter innebär inte att faran överdrivs. Mikael H har vidare vid förhören givit klart intryck av att söka slingra sig och försökt framstå som den som faktiskt förhindrat att rån utfördes. Hans inställning rimmar illa mot det faktum att han redan fyra dagar senare givit sig in i en likartad situation (*åtalpunkt 12*). TR:n anser sig därför kunna lämna Mikael H:s invändning om att han överdrivit farorna utan avseende. Hans invändning om frivilligt tillbakaträdande är därigenom vederlagd. Åtalet mot Mikael H för försök till rånbrott skall därför bifallas. Brottet är dock inte grovt.

Även Martin A har gett intryck av att försöka undvika sanningen. Att han övertalats av Marcus J att delta innebär inte att han tvingats därtill. Därtill kommer att han redan dagen efter (*åtalpunkt 11*) deltog i ett liknande rånförsök. Martin A:s invändning om tvång lämnas därför utan avseende. Även åtalet mot Martin A i denna del skall därför bifallas. Brottet är dock inte grovt.

Marcus J, Mikael H och Martin A skall således samtliga dömas för försök till rån.

Beträffande *åtalpunkterna 11 och 12* anförde TR:n bl a följande.

Åtalpunkt 11. Marcus J har erkänt förberedelse till rån, som ej är grovt.

410

Martin A har erkänt förberedelse till rån, som ej är grovt, men i likhet med inställningen under *åtalpunkt 10* bestritt ansvar under påståendet att han tvingats delta.

Vad Marcus J erkänt stöds av utredningen i övrigt. Genom att med rånarutrustning påbörja färden mot den utvalda banken eller posten har gärningarna övergått från förberedelse till försök. Det är inte visat att vapnet skulle vara laddat vid rånen.

Martin A var inte främmande för rånförsök. Inte ens hans egna uppgifter ger stöd för påståendet att han tvingats delta. Även Martin A har således gjort sig skyldig till de åtalade gärningarna.

Marcus J och Martin A skall dömas för försök till rån.

Åtalspunkt 12. Marcus J har erkänt tillgrepp av fortskaffningsmedel. Han har vidare erkänt förberedelse till rån, som ej är grovt.

Mikael H har medgett att han försökt begå rån på sätt åklagaren påstått men i likhet med inställningen under åtalspunkt 10 bestritt ansvar, varvid han gjort gällande frivilligt tillbakaträdande.

Vad Marcus J erkänt i fråga om rånbrott styrks av utredningen. Genom att med rånarutrustning påbörja färden mot den utvalda banken har gärningen övergått från förberedelse till försök. Det är inte visat att vapnet skulle vara laddat vid rånet.

Vad Mikael H vitsordat i fråga om händelseförloppet stöds av utredningen i övrigt och är styrkt. Mikael H:s uppgift att han inte velat delta i rånet är inte trovärdig, särskilt mot bakgrund av att han fyra dagar tidigare deltagit i liknande verksamhet. Vad det här är fråga om är inte frivilligt tillbakaträdande utan frivilligt deltagande.

På grund av det anförda skall såväl Marcus J som Mikael H dömas för försök till rån.

Utöver försök till rån enligt åtalspunkterna 10, 11 och 12 fann TR:n Mikael H skyldig till grovt rån, förberedelse till rån, medhjälp till rån och tillgrepp av fortskaffningsmedel (fyra fall) samt Martin A skyldig till medhjälp till försök till rån, förberedelse till rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel (två fall) och grovt brott mot vapenlagen.

Påföljden bestämdes för Mikael H till fängelse 5 år 6 mån och för Martin A till fängelse 1 år 8 mån.

Marcus J dömdes för grovt rån, försök till grovt rån, rån, försök till rån, förberedelse till rån och tillgrepp av fortskaffningsmedel till fängelse 6 år.

Marcus J, Mikael H och Martin A överklagade i *HovR:n för Västra Sverige*.

Marcus J yrkade bl a att gärningarna enligt åtalspunkterna 10, 11 och 12 skulle bedömas som förberedelse till rån.

Mikael H yrkade bl a att HovR:n skulle ogilla åtalet för försök till rån enligt åtalspunkterna 10 och 12. Vidare yrkade han under alla förhållanden nedsättning av fängelsestraffet.

Martin A yrkade bl a att HovR:n skulle ogilla åtalet enligt åtalspunkterna 10 och 11, i andra hand att gärningarna skulle bedömas som förberedelse till rån. Vidare yrkade han att påföljden skulle bestämmas

411

till skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst och under alla förhållanden att fängelsestraffet skulle sättas ned.

Åklagaren bestred ändring.

HovR:n (hovrättslagmannen *Berggren*, f d hovrättslagmannen *Öhrbom*, t f hovrättsassessorn *Cederstierna*, referent, samt nämndemännen *Rydén* och *Segle*) meddelade dom d 13 mars 1995.

Domskäl.

I *domskälen* anförde HovR:n under rubriken *Frågan om försökspunktens bestämmande*: De tilltalade har liksom vid TR:n beträffande vissa åtalpunkter, avseende tillämnade angrepp i rånavsikt mot penninginrättningar, invänt att den s k försökspunkten inte har uppnåtts. HovR:n gör i denna del följande bedömning.

Försök till brott föreligger då gärningsmannen påbörjat utförandet av visst brott. Gärningsmannen anses, såvitt nu är av intresse, ha påbörjat utförandet redan då han påbörjat den handling, som närmast föregår den med vilken han tänker avsluta sin verksamhet, under förutsättning att denna näst sista handling är straffbelagd och är avsedd att något så när omedelbart åtföljas av den handling varigenom brottet skall fullbordas. Vid brott med s k sammansatta brottsrekvisit, såsom rån, anses den sista handlingen utgöras av någon av de i gärningsbeskrivningen ingående handlingarna. Såsom näst sista handling skall då betraktas den handling som närmast föregår en sådan handling. (Se bl a Wennberg, *Försök till brott*, 1985 s 133 ff.) Det sagda innebär att försök till rån föreligger redan då gärningsmannen utfört den handling som närmast föregår den våldsutövning eller det hot med vilket gärningsmannen tänkt att genomföra rånet, allt under förutsättning av att ifrågavarande handling i sig är brottslig samt avsedd att något så när omedelbart åtföljas av våldet eller hotet.

I de aktuella fallen har gärningsmännens handlande inte fortskridit så långt att de kommit att påbörja det hot mot bank- eller postanställda med vilket de avsett att genomföra rånen. De gärningsmän som skulle delta i själva rånen har emellertid, på sätt som TR:n närmare redovisat, lämnat det s k utgångsläget och därifrån färdats mot den utsedda penninginrättningen i en stulen bil, varvid de varit utrustade med vapen och annan rånutrustning. Bilfärden har således innefattat flera betydelsefulla rättsstridiga moment. Avsikten har varit att rånen skulle utföras i omedelbart samband med bilfärden. HovR:n anser mot bakgrund härav att i de fall då åklagaren så påstått den s k försökspunkten uppnåtts och att de åtalade gärningarna därför såsom TR:n också funnit i tillämpliga fall skall bedömas inte som förberedelse utan som försök till rån.

HovR:n fann beträffande åtalpunkterna 10, 11 och 12 inte skäl att göra annan bedömning än den TR:n hade gjort.

HovR:n fann inte heller anledning att ändra TR:ns påföljdsbestämning.

Domslut.

HovR:n fastställde TR:ns domslut beträffande Mikael H och Martin A.

412

Sedan Mikael H och Martin A överklagat HovR:ns dom meddelade HD prövningstillstånd beträffande åtalen för försök till grovt rån enligt åtalpunkterna 10, 11 och 12 samt de Mikael H och Martin A ådömda påföljderna.

Mikael H (offentlig försvarare advokaten Lars Cederbom) yrkade att åtalen enligt åtalpunkterna 10 och 12 skulle ogillas och påföljden sättas ned.

Martin A (offentlig försvarare advokaten Bengt Jerlov) yrkade att gärningarna enligt åtalpunkterna 10 och 11 skulle bedömas som förberedelse och att påföljden skulle sättas ned alternativt bestämmas till samhällstjänst.

Riksåklagaren bestred ändring.

Målet avgjordes efter huvudförhandling (Riksåklagaren genom byråchefen Guntra Ekerling).

Domskäl.

Mikael H och Martin A samt Marcus J, vilken genom HovR:ns dom dömts för bl a samma brott som Mikael H och Martin A, har i HD berättat om händelseförloppen enligt åtalspunkterna 10, 11 och 12 i huvudsaklig överensstämmelse med vad som framgår av domstolarnas domar.

Beträffande de tre åtalspunkterna utvisar utredningen sammanfattningsvis följande. Rån mot bankinrättningar planerades. Bilar tillgreps för att användas vid rånerna. Bilarna parkerades nära platsen för de tilltänkta rånerna. Marcus J samt Martin A och Mikael H (åtalspunkt 10), eller en av de senare (åtalspunkterna 11 resp 12), åkte sedan med bil som inte var tillgripen till den plats där en tillgripen bil hade lämnats. Denna plats fungerade som utgångsläge för den vidare verksamheten. Dit medfördes ett skjutvapen (en automatkarbin), overaller, handskar och s k rånarluvor. Medan Marcus J tillsammans med någon av de andra två färdades till utsedd bankinrättning med den tillgripna bilen stannade den tredje av dem (åtalspunkt 10) eller någon eller några andra personer (åtalspunkt 11) kvar vid utgångsläget. Under färden medtog de två vapnet och övrig utrustning. Sedan de hade varit i närheten av bankinrättningen och bl a vid några tillfällen väntat strax intill banklokalen återvände de till utgångsläget. De hade inte befunnit sig utanför bilen eller öppnat någon bildörr innan de hade återvänt.

I 8 kap 12 § BrB anges att för försök eller förberedelse till rån eller grovt rån döms till ansvar enligt vad i 23 kap samma balk stadgas.

Av 23 kap 1 § 1 st BrB följer att det för att ett straffbart försök skall föreligga krävs att någon har påbörjat utförandet av ett visst brott, utan att detta har kommit till fullbordan, och att fara har förelegat för att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller att sådan fara har varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter.

En central fråga är således huruvida Mikael H och Martin A kan anses ha, i den mening som avses i sistnämnda §, påbörjat utförandet av de rånbrott som åsyftas med de tre åtalspunkterna, eller med andra ord om den s k försökspunkten uppnåtts.

413

Domstolarna har ansett att försökspunkten uppnåtts när Marcus J tillsammans med Mikael H resp Martin A lämnat utgångsläget och därifrån med vapnet och övrig utrustning färdats mot den utsedda penninginrättningen. Den sålunda valda tidpunkten kan i och för sig förefalla i viss mån naturlig; de svårigheter som föreligger att för skilda fall definiera försökspunkten har också lett till allmänna uttalanden av innebörd att försökspunkten får bestämmas efter vad som tycks vara naturligt (se t ex Kommentarer till BrB II, 6 uppl s 591 och Vängby i SvJT 1987 s 550).

Att placera försökspunkten där domstolarna förlagt den kan synas stå i överensstämmelse med ståndpunkten att det för att försökspunkten skall vara uppnådd krävs att gärningsmannen har utfört eller påbörjat utförandet av - inte någon stöld- eller våldshandling eller annan handling som ingår i beskrivningen av rånbrott - men väl en handling som närmast föregår någon sådan handling och som här något oegentligt kallas den näst sista handlingen.

Det kan förefalla som om stöd för den nu berörda ståndpunkten står att finna i vissa rättsfall om varusmuggling och olovlig varuutförsel där redan påbörjandet av en färd mot gränsen har ansetts kunna innebära att försökspunkten uppnåtts (se t ex HD:s uttalanden i NJA 1989 s 456 och där anförda fallo och i vad

som anförts i litteraturen (se t ex Wennberg, Försök till brott, 1985 s 134 ff). I andra liknande fall har HD dock funnit att försökspunkten inte hade uppnåtts redan vid påbörjandet av färden (NJA 1954 s 406 och 1991 s 332).

I rättsfallet NJA 1991 s 332 har HD särskilt hänvisat till angelägenheten, allmänt sett, att inte förlägga försökspunkten för ett brott alltför långt från tidpunkten för brottets fullbordan. Svensk rätt anses också inta en restriktiv hållning till frågan om försöks straffbarhet (BrB:kommentaren s 591). Särskilt med hänsyn härtill kan inte en förflyttning med bil till platsen för ett tänkt brott (t ex villainbrott) utan vidare betraktas som försök till brottet, även om förflyttningen av naturliga skäl förutsetts bli genomförd enligt och ingått som del i planeringen av brottet. I all synnerhet bör detta gälla i ett fall som det förevarande där ytterligare handlingar, som också ter sig naturliga att beakta för bestämmandet av försökspunkten, måste vidtas innan någon handling som innefattas i brottsbeskrivningen kan påbörjas och förflyttningen inte kan anses som början på en förflyttning som innefattas i brottsbeskrivningen för brottet (jfr NJA 1990 s 354 men också allmänt Hoflund i SvJT 1987 s 698).

Som ett led i sin motivering till att påbörjandet av bilfärden innebar att Mikael H och Martin A uppnått försökspunkten har HovR:n angett att färden innefattade flera betydelsefulla rättsstridiga moment. Som dylika moment torde främst komma i fråga brottet olaga vapeninnehav men möjligen även brukandet av en tillgripen bil. Den bakomliggande tanken synes då närmast vara den som enligt förarbetena och litteraturen (se t ex NJA II 1942 s 248, BrB:kommentaren s 590 och Wennberg, a a s 134 f) skulle kunna beskrivas så att, om den näst

414

handlingen i sig själv är brottslig, gärningsmannen redan genom denna handling överskrider straffbarhetens gräns, varför sannolikheten för att han skall fortsätta sitt brottsliga förehavande till slut är övervägande om handlingen är avsedd att något så när omedelbart åtföljas av eller står i samband med handling varigenom brottet skall fullbordas. Ett typexempel på detta skulle vara att en inbrottstjuv har passerat försökspunkten för stöld, när han börjat bryta sig in.

Om i ett fall som det förevarande försökspunkten anses uppnådd redan genom olaga vapeninnehav, tillgrepp av bil eller ett olovligt brukande av bil blir emellertid försökspunkten förlagd för tidigt (jfr NJA II 1942 s 246 och Jareborg, Straffrättens ansvarslära, 1994 s 83). Med hänsyn till det tidigare anförda bör då inte heller nyssberörda moment föranleda en annan bedömning av bil färden när det gäller försökspunkten.

På grund av det anförda och då övriga omständigheter kring händelseförloppet inte föranleder annat kan Mikael H och Martin A inte dömas för försök till rån.

För förberedelse till brott skall enligt 23 kap 2 § 1 st BrB dömas den som, med uppsåt att utföra eller främja brott, anskaffar, förfärdigar, lämnar, mottager, förvarar, fortskaffar eller tager annan dylik befattningsmedel med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel, och ej är förfallen till ansvar för fullbordat brott eller försök. Enligt 3 st av samma § skall inte dömas till ansvar om faran för brottets fullbordan var ringa.

Av utredningen i målet framgår att Mikael H och Martin A med uppsåt att utföra eller främja rån brott tagit sådan befattningsmedel med hjälpmedel, främst vapnet, som avses i detta lagrum (jfr NJA 1962 s 56). Faran för fullbordan av rån brott har inte varit ringa.

Domstolarna har funnit det inte visat att vapnet skulle vara laddat vid rån. Även om under bilfärden i fråga inte bara vapnet medförts utan även ammunition, ger inte vad som framkommit i HD anledning till annan bedömning

av Mikael H:s och Martin A:s uppsåt än att även ett förberedelsebrott får anses ha avsett sådant rånbrott som beskrivs i 8 kap 5 § BrB.

Med hänsyn till det anförda finner HD att Martin A, i enlighet med vad han själv gjort gällande, i stället för försök till rån enligt åtalpunkterna 10 och 11 skall dömas för förberedelse till rån.

Mikael H har anfört att åtalen mot honom enligt åtalpunkterna 10 och 12 skall ogillas därför att han frivilligt trätt tillbaka. Av utredningen framgår emellertid att Mikael H handlat på ett sätt som innebär att han inte enligt 23 kap 3 § BrB kan gå fri från ansvar för förberedelsebrott. Även Mikael H skall således dömas för förberedelse till rån.

Utöver de brott som nu är i fråga har enligt HovR:ns dom Mikael H gjort sig skyldig till grovt rån, förberedelse till rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel (fyra fall) och medhjälp till rån samt Martin A gjort sig skyldig till medhjälp till försök till rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel

415

(två fall), förberedelse till rån och brott mot vapenlagen (1973:1176) som är grovt.

Såväl Mikael H:s som Martin A:s samlade brottslighet har ett sådant straffvärde att annan påföljd än fängelse är utesluten. Även med den ändring till förberedelsebrott som följer av det föregående är brottsligheten av mycket allvarlig karaktär. Det saknas skäl att i någon betydande utsträckning sätta ned de av domstolarna bestämda påföljderna.

Domslut.

HD ändrar på det sättet HovR:ns dom att Mikael H i stället för försök till rån enligt åtalpunkterna 10 och 12 döms för förberedelse till rån och att längden av det Mikael H ådömda fängelsestraffet bestäms till 5 år 4 mån.

HD ändrar vidare HovR:ns dom på det sättet att Martin A i stället för försök till rån enligt åtalpunkterna 10 och 11 döms för förberedelse till rån och att längden av det Martin A ådömda fängelsestraffet bestäms till 1 år 6 mån.

JustR *Lambe* var skiljaktig på sätt framgår av följande yttrande: Gränsdragning mellan förberedelse och försök vid en brottsplan som omfattar flera handlingar måste i ganska stor utsträckning ankomma på omständigheterna i det enskilda fallet (SOU 1940:19). I det nyss angivna lagrummet är gränsen angiven bara på så sätt att försök föreligger då gärningsmannen påbörjat brottets utförande. Domstolarna anses vid gränsdragningen stå tämligen fria och kan vid ett sammanhängande händelseförlopp med flera led lägga försökspunkten på ett något tidigare stadium av händelseutvecklingen än slutskedet om det framstår som naturligt att anse att gärningsmannen då har påbörjat utförandet av brottet (se Vängby i SvJT 1987 s 549 ff).

Mot bakgrund av den planering som förevarit och de förberedelser som vidtagits måste påbörjandet av färden mot den i förväg utsedda penninginrättningen med vapen och annan rånutrustning anses visa att gärningsmännen haft ett fast uppsåt att fullfölja brottsplanen och valt bort andra handlingsalternativ. Vad som kunnat hindra Marcus J och hans följeslagare i bilen har, som det fortsatta händelseförloppet visar, endast varit förhållanden som de ej rådde över, såsom att folk uppehöll sig i närheten av bank- eller postlokalen och omöjliggjorde att de osedda kunde ta sig fram till entrén.

Jag finner mot bakgrund av det sagda att redan då färden mot penninginrättningen påbörjades den s k försökspunkten uppnåddes. Mikael H och Martin A är därför enligt min mening övertygade om försök till

rånbrott.

Överröstad härutinnan är jag i övrigt ense med majoriteten.

416

HD:s dom meddelad: den 26 juni 1995.